

23 August 1944

reflectarea dramaturgică

Caracterizarea, pe cît de succintă pe alît de expresivă, a reputatului istoric britanic John Erickson: „23 August 1944 s-a dovedit a fi una din zilele decisive ale întregului război”¹ cheamă îndată în minte titlul binecunoscutei cărți a lui Cornelius Ryan Ziua cea mai lungă sau pe cel al unei colecții de renume, editată de Gallimard, Treizeci de zile care au făcut Franța. Pentru că 23 August 1944 este deopotrivă început de ev nou în multimilenara istorie a poporului român și unul din evenimentele de hotărîtoare însemnătate ale celui de-al doilea război mondial.

Reflectarea lui în dramaturgie a coincis cu evoluția investigației desfășurate de istoriografia română. Și în acest domeniu se poate constata marea colitură adusă de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, care a oferit baza teoretică și documentară de cercetare și interpretare a actului revoluționar de la 23 August 1944. Un eveniment de asemenea însemnătate, petrecut în trecutul mai apropiat, nu putea fi, măcar în principiu, alît de lesne supus deformărilor impuse istoriei noastre de dogmatismul alienant și steril. Și totuși... cine își dă osteneala de a citi revista „Lupta de clasă” din acea perioadă va constata cu uimire că s-a putut pune la îndoială, de către exponenții cei mai fideli ai schemelor copiate de aiurea, legitimitatea acțiunii de răsturnare a regimului dictatorial și de smulgere a României de sub dominația Germaniei naziste, acțiune întemeiată pe voința și pe efortul întregii națiuni române, unită sub steagul luptei pentru restabilirea independenței naționale, înălțat și ferm susținut de Partidul Comunist Român.

Alît timp cît climatul innoilor și fecund, inaugurat, și în sfera istoriografiei, de Partidul Comunist Român nu a pus în adevărata-i lumină revoluția română din august 1944, dramaturgii noștri nu-i puteau înfățișa în operele lor adevăratele ei dimensiuni.

Să fim bine înțeleși: nu este defel vorba de a contesta valoarea unor piese intrate în fondul valoros al repertoriului național, Citadela sfărîmată (1955) și Surorile Boza (1959) ale lui Horia Lovinescu sau Passacaglia (1960) a lui Titus Popovici au fost primele încercări de a surprinde cu mijloacele dramaturgiei marea mutație revoluționară declanșată în societatea românească de 23 August 1944. Oricît de talentați ar fi fost autorii lor, ei nu puteau depăși nici nivelul de cunoaștere a evenimentului ca atare (rădăcinile gnoseologice, am spune imprumutînd terminologia filosofică), nici rigorile epocii, încă apăsată de dogmatism (rădăcinile social-istorice). În aceste piese, spectatorul lua cunoștință de impactul — incontestabil uriaș — al actului revoluționar de la 23 August 1944 la nivel individual; altfel spus, reflectarea în cazuri particulare a unui eveniment de semnificație generală. Evenimentul acesta, prin forța lui transformatoare, chiar dacă era evocat pe scenă, rămînea, de fapt, în culise.

Cercetările istoriografiei române, investigația laborioasă a arhivelor din țară și din străinătate au introdus în circuitul științelor o informație documentară de cel mai mare interes, pe temeiul căreia au putut fi corect analizate desfășurările politice și militare din vara anului 1944, care au culminat cu declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Nu se va putea sublinia îndeajuns extraordinara însemnătate științifică și politică a celor patru volume ale seriei 23 August 1944. Documente, precum și a lucrărilor 200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de-al doilea război mondial, Actul de la 23 August 1944 în context internațional, și a altora, care au fixat adevăratele dimensiuni naționale și internaționale ale revoluției române din august 1944.

Se cuvine relevat că, în măsura în care sînt informați și onești, istoricii și publiciștii străini prezintă corect amplele consecințe strategice și politice ale acțiunii României la 23 August 1944 pentru desfășurarea marii conflagrații din anii 1939—1945. Poate că vest-germanul Siegfried Kogelfranz a dat una dintre cele mai izbutite caracterizări ale actului revoluționar de la 23 August 1944, cînd a scris că niciodată în istorie un singur eveniment nu a provocat, într-un timp alît de scurt, pierderi teritoriale alît de întinse și pierderi de efective alît de numeroase, ca acelea suferite de Reichul hitlerist ca urmare a întoarcerii armelor de către România împotriva Wehrmacht-ului².

Acest eveniment de caracter unic al istoriei universale, această piatră de hotar a istoriei naționale, își așteaptă reflectarea cuvenită în dramaturgie. Nu de mult, Titus Popovici sugera într-un interviu publicat în „România literară” scrierea unei piese ale cărei personaje să fie protagoniștii evenimentelor din ziua de 23 August 1944. Cel care a scris Puterea și Adevărul are și puterea talentului și cunoașterea adevărului istoric pentru a da repertoriului nostru dramatic o astfel de piesă.

În așteptarea realizării ei, se cuvine semnalată deschiderea înfăptuită de Theodor Mănescu cu Politica, Dialectica sau Treștia gînditoare și îndeosebi Practica sau Aventura unei arhive (împărțire fixată de autor). Așa cum am scris și altă dată, voi repeta că beletristica a devansat istoriografia în cercetarea unor aspecte și momente ale istoriei noastre contemporane (adică de după Marea Unire din 1918), și opera lui Theodor Mănescu este o grăitoare ilustrare a acestei realități. Să spunem însă — pentru a nu-i supăra pe istorici! — că autorul însuși recunoaște marele folos pe care l-a avut din parcurgerea seriei 23 August 1944. Documente, că, deci, la temelia scrierii sale se află tot cercetarea istorică. Dar, o dată subliniat acest fapt, să recunoaștem dramaturgului o curajoasă franchețe în abordarea problematicii anilor 1940—1944, în contrast cu sfielele și inhibițiile unor istorici. Că și ei își au justificările lor, aceasta nu interesează „Teatrul”.

Însă și pentru scriitori și pentru istorici rămîn întru totul valabile cele spuse de personajul principal al piesei (Bărbatul): „Nu trebuie să existe nici un fel de gîndire sau practică dogmatică. Nu trebuie să căutăm soluții în citate sau în trecut. Trebuie să gîndim noi înșine, cu propriile noastre capete, nu cu ale altora. Ascultă! Istoria trebuie scrisă așa cum a fost. Cu luminile și umbrele ei. Istoria trebuie redată adevăratului ei făuritor, poporului român. Ascultă! Istoria partidului nostru nu poate fi tratată separat de istoria poporului. Istoria partidului, a mișcării muncitorești revoluționare, este parte integrantă a istoriei poporului român din ultimul secol”³.

Cine nu recunoaște deîndată în spusele personajului direcția nouă, curajoasă, revoluționară, imprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu cercetării istorice din țara noastră?

Ceea ce se desprinde astăzi cu limpezime din analiza surselor documentare este că, din inițiativa și prin efortul comuniștilor români, s-a înfăptuit în vara anului 1944 cea mai amplă coaliție social-politică din istoria românească, o coaliție care exprima voința unanimă a națiunii române de a se salva prin propria-i luptă din catastrofa ce-i amenința existența, fără să aștepte eliberarea de sub fascism ca un dar din partea altora. Soluție politică dictată, în egală măsură, de demnitatea națională ca și de experiența a 2500 de ani de luptă pentru apărarea independenței, o luptă care a solidarizat înolțdeauna toate clasele și categoriile societății românești, pe deasupra tensiunilor și conflictelor, generate de interesele lor divergente sau chiar antagoniste. „Noul guvern român trebuie luat în serios — telefona la 24 august orele 4,05, generalul Erik Hansen, șeful misiunii militare a armatei terestre germane, generalului Hans Friessner, comandantul grupului de armate german «Ucraina de sud», aflat pe teritoriul României. Nu trebuie să ne lăsăm pradă iluziei că ar fi vorba de o clică restrînsă de trădători. În spatele lui se află întregul popor român și mai ales întregul corp al generalilor”⁴. Recunoaștere venită din partea adversarului și, deci, cu atât mai semnificativă.

Modalitățile de reflectare dramaturgică a actului de la 23 August 1944 sînt, desigur, variate, de la reconstituirea la nivelul protagoniștilor propusă de Titus Popovici pînă la discuția între personaje simbolice, precum acelea ale lui Theodor Mănescu. Dincolo, însă, de diversitatea procedurilor artistice, trebuie să se afle acea mare și fundamentală realitate istorică: sub conducerea Partidului Comunist Român, națiunea română s-a smuls, prin lupta și sacrificiile ei, din orbita Germaniei hitleriste, a pornit pe un nou făgaș — cel al socialismului — și a determinat, prin consecințele strategice, politice și logistice ale acțiunii sale, o scurtare cu cel puțin două sute de zile a celui de-al doilea război mondial. Ce valoroasă „materie primă” pentru dramaturgii noștri!

Florin CONSTANTINIU

¹ John Erickson, *The Road to Berlin*, Londra, 1983, p. 360.

² Siegfried Koegel Franz, *Soweit die Armeen kommen...* în „Der Spiegel” 38 (1984), nr. 37 p. 157.

³ Theodor Mănescu, *Politica* (III), în „Teatrul”, 1986, nr. 5, p. 57.

⁴ 23 August 1944. Documente, *(Colectiv de coordonare Ion Ardeleanu, Vasile Arimie, Mircea Mușat, vol. II, București, 1984, p. 447.*